

בס"ד, מנחם אב תשפ"א

דבר תורה לפרשת עקב – הרב ד"ר ארי לנדא

אַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ דִרְשׁ אֹתָהּ

התורה מגדירה בפרשתנו את ארץ ישראל פעמיים. בפעם הראשונה אנו קוראים בתחילת הפרשה (פרק ח) "זו היא ארץ-להיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בפקעה ובהר: (ח) ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: (ט) ארץ אשר לא במספנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: (י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך:" התורה מתארת את הארץ כמלאת שפע וכל טוב. אך הגדרת המצב בארץ "לא תחסר, כל בה" מאד לא ברורה, האם יתכן כי ישנה ארץ בעולם ואפילו ארץ ישראל שיש בה הכל ולא חסר בה כלום? הרי בוודאי הנפט נמצא כאן בכמות קטנה יחסית ומחצבים כמו זהב, יהלומים ועוד, אין בארצנו כלל (לצערנו).

בסוף הפרשה משה מגדיר את הארץ בדרך אחרת (פרק יא) "י היא ארץ אשר אתם עבדים שמה לרשתה ארץ הרים וקעת למטר השמים תשתה מים: (יב) ארץ אשר ה' אלהיך דרש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה". עולה כאן שאלה גדולה, מי היא הארץ הטובה יותר? האם ארץ מצרים בה המים נמצאים תדיר אך נדרש מאמץ לחפור ולווסת את התעלות (לכן משקים בעזרת הרגל)? או ארץ ישראל הניזונה ממי גשמים?

רש"י מסביר כי התורה מראה כי ארץ ישראל טובה יותר: "והשקית ברגלך - ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה וצריך אתה לנדד משנתך ולעמול, ... אבל זו (פסוק יא) למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך, והקב"ה משקה נמוך וגבוה, גלוי ושאינו גלוי, כאחת". רש"י מדגיש את העניין שהגשם משקה את השדות ללא מאמץ מצד האדם וזהו יתרונה של ארץ ישראל, אך מצד שני רש"י אינו מזכיר את הבעייתיות והסבל של שנות בצורת. נכדו של רש"י - הרשב"ם מתמודד עם קושיה זו ואומר: "... כי הארץ הזאת טובה מארץ מצרים לשומרי מצוות, ורעה מכל הארצות ללא שומרים, כי הארץ אשר אתה בא שמה אינה כארץ מצרים שאין צריכים למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם, אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים מצוות, עיני י"י אלהיך בה להשקותה במטר השמים מרשית השנה ועד אחרית (ה)שנה לתת מטר בעת הצורך". הדגש על פי הרשב"ם הוא כי במצרים המים באים בטורח האדם ללא תלות בהתנהגותו, אך בארץ ישראל רק אם עם ישראל יתנהג בה כראוי אזי תהיה היא הטובה שבארצות אך כשהם חוטאים היא הרעה שבארצות (כפי שאומרת התורה במפורש בפרשה השניה של קריאת שמע המסיימת את פרשתנו).

הרמב"ן מחדד את העניין עוד יותר ואומר "והנה הפרשה הזו תזהיר במנהגו של עולם, וממנה נלמד כי אע"פ שהכל ברשותו ונקל בעיני ה' יתברך להאביד יושבי ארץ מצרים ולהוביש נהרותם ויאוריהם, אבל ארץ כנען תאבד יותר מהרה שלא יתן בה מטרות עוזו. החולה צריך זכות ותפלה שירפאהו השם יותר מן הבריא שלא בא עליו החולי" לפי הרמב"ן החיים בארץ ישראל אשר תלויה בחסדי ה' (כמו ח"ו אדם חולה) מתנכס את תושביה לאמונה בה - כי צריכים להתפלל אליו כל הזמן לגשם, וכן לענוה - כי האדם מבין כי לא "כוחו ועוצם ידו" עשה לו את החיל הזה כי אם השפע האלוקי אשר הוא כל כך תלוי בו. עתה ניתן להבין את מטרת הגדרת הארץ בצורה זו - ארץ ישראל היא ארץ אשר למעשה היא שיעור אמונה תמידי בקב"ה ליושבים עליה. הרמב"ן ממשיך בפירושו לפסוק ואומר "ויש בו סוד עמוק, כי הארץ הזאת נדרשת בכל והיא הכל, וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמת" על פי הרמב"ן אין להבין את דברי הכתוב "כל בה" כפשוטם אלא יש כאן "סוד עמוק". מה הוא סוד זה?

יתכן כי הרמב"ן רומז למשמעות המילה "כל" בספר בראשית, ניתן להדגים את משמעותה מסיפור מפגש יעקב ועשו בפרשת "וישלח".
 במפגש זה לאחר חיבוקים והחלפת אמירות נימוסיות מגיב עשו לראשונה על המתנות הנדיבות ששלח לו יעקב אחיו בלילה (בראשית פרק לג, פס' ט'-יא') **"וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֵשׁ לִי רֵב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לְךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל נָא אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ... קַח נָא אֶת בְּרִכְתִּי אֲשֶׁר הִבָּאת לְךָ כִּי חַנּוּי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָּל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקַּח:"**. לא כל כך ברור הויכוח המוזר בו עשו טוען כי יש לו רב - הרבה, יעקב עונה לו כי יש לו הכל. מסביר שם רש"י על אתר: **"יש לי כל - כל ספוקי, ועשו דבר בלשון גאווה יש לי רב, יותר ויותר מכדי צרכי"** ועדיין זועקת השאלה איך אדם יכול לטעון **"יש לי את כל ספוקי"**? מסביר בעל "שפת אמת": **" והפירוש כי לכאורה כל יותר מרב שאמר עשו. אך איך יוכל אדם לומר כל והרי כמה דברים היו שלא היו לו. אך מי שדבוק בשורש עליון מה שיש לו הוא בחינת כל. כי כל דבר יש בו נקודה חיות מהשי"ת ובנקודה זו כלול הכל ... ועל ידי זה מי שמדבק כל דבר בשורשו יש לו הכל ואין חילוק אם יש לו רב או משהו... אבל עשו אמר רב והוא הרבוי שבא מנח האדם. כי מה שבא בכח ה' הוא אחדות ושם נמצא הכל".** כך מסביר "שפת אמת" את הוויכוח. עשו בוחן את רכשו מבחינת הישגי צבירתו האישית, לכן הוא יכול לטעון שיש לו הרבה (כמובן יחסי) ובתוך דבריו גלומה תוספת שיהיו לו עוד יותר "הרבה". אך יעקב חש כי כל מה שקיבל הוא קיבל מחיבורו לשורש העליון – ז"א מקב"ה ולכן כל מה שיש לו הוא מה שהיה ראוי לו על פי ההשגחה העליונה ולכן הוא חש כל רגע שיש לו "כל" ללא תלות מה מצב "חשבון הבנק שלו". הגמרא במסכת בבא בתרא (טז ע"ב) מקשרת בין שלושת האבות בעניין, שהרי לכולם נאמר "כל" בצורה מסוימת "ת"ד: שלשה המענימן הקב"ה בעולם הזה... מעין העולם הבא, אלו הן: אברהם, יצחק ויעקב. אברהם, דכתיב ביה: (בראשית כ"ד) בכל; יצחק, דכתיב ביה: (בראשית כ"ז) מכל; יעקב, דכתיב ביה: (בראשית ל"ג) כל. ... בכל, מכל, כל." (מכאן כמובן המקור למה שאנחנו אומרים בברכת המזון "בכל מכל כל כן יברך אותנו" כמו שברך את האבות בשפע שירד ישירות מה' – כך יברך אותנו)

זוהי גם מידתה של ארץ ישראל, אשר עליה גם נאמר בפרשה (יא', יב') **"אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה"**. ארץ ישראל יונקת את השפע שלה ממקור הקודש. לכן ממש כמו יעקב (ושאר האבות) כל מה שיש לה זה מה שהיא צריכה ומקבלת מאת ה', ולכן איננה חסרה כלום- כי מה שאין לה כנראה היה ראוי מאת ההשגחה העליונה שלא יהיה לה ומצד שני יש לה "כל" כי היא מחוברת בחיבור מתמיד לקב"ה יוצר כל. אך מבחינת עם ישראל השוכן בה, עצם חייו בה והתחושה ש"כל" האירועים כאן באים מתוך החיבור האלוקי, כל זה מהווה שיעור אמונה מתמיד ופעיל, הייחודי אך ורק לארץ ישראל.